

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF THE USE OF ALTERNATIVE ENERGY SOURCES IN UKRAINE

Мальована Д.О., студентка IV курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Україна бере активну участь у міжнародному співробітництві у сфері виробництва і споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, згідно з чинними нормами національного законодавства та міжнародними договорами України [1].

Це свідчить про те, що національне законодавство у цій сфері та правові інструменти державної підтримки підприємств відновлювальних джерел енергії (далі – ВДЕ), створюються з урахуванням міжнародних зобов'язань України.

Так, відповідно до Закону України № 89/98-ВР від 06.02.1998 року, Україною було ратифіковано «Договір до Європейської Енергетичної Хартії та Протокол до Європейської Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності та суміжних екологічних аспектів» [2], які передбачають співпрацю України та ЄС у галузі енергетики.

Зокрема, тісна співпраця, полягає в координації української і європейської енергетичних політик. У рамках однієї з цілей Хартії, сторони домовилися створити обстановку, сприятливу для функціонування підприємств і залучення інвестицій і технологій. У цьому аспекті політика України спрямована на створення і забезпечення такої обстановки в країні, а саме шляхом розроблення ефективних інструментів державної підтримки та їх закріплення в національному законодавстві.

Завдяки такому тісному українсько-європейському співробітництву у сфері енергетики та європейському фінансуванню в рамках різних угод (наприклад, Угода про фінансування програми «Підтримка виконання Енергетичної стратегії України в галузі енергоефективності та відновлювальних джерел енергії») в Україні, порівняно з іншими країнами, наразі створено досить повну, ефективну на практиці систему інструментів державної підтримки підприємств ВДЕ.

Отже, у даній статті з юридичної точки зору розглядаються питання правового регулювання системи альтернативних джерел енергії в Україні як підстави для отримання підприємствами ВДЕ державної підтримки їхньої діяльності на ринку. За підсумками аналізу нормативно-правових актів із зазначеного питання, робляться висновки щодо проблем правозастосування цієї системи в Україні та необхідності усунення таких проблем шляхом законотворчої діяльності.

Ключові слова: альтернативні джерела енергії, підприємства ВДЕ, державна підтримка, співпраця.

Ukraine takes an active part in international cooperation in the field of production and consumption of energy produced from alternative sources in accordance with the current norms of national legislation and international treaties of Ukraine [1].

This indicates that national legislation in this area and legal instruments of state support for RES enterprises are created taking into account Ukraine's international obligations.

Thus, according to the Law of Ukraine No. 89/98-VR of 06.02.1998, Ukraine ratified the «Treaty to the European Energy Charter and the Protocol to the European Energy Charter on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects» [2], which provide for cooperation between Ukraine and the EU in the energy sector.

In particular, close cooperation consists in coordination of Ukrainian and European energy policies. Within the framework of one of the Charter's objectives, the parties agreed to create an environment conducive to the functioning of enterprises and attraction of investments and technologies. In this aspect, the policy of Ukraine is aimed at creating and ensuring such an environment in the country, namely by developing effective instruments of state support and their consolidation in national legislation.

Due to such close Ukrainian-European cooperation in the energy sector and European financing under various agreements (for example, the Agreement on Financing the Program «Support for the Implementation of the Energy Strategy of Ukraine in the Field of Energy Efficiency and Renewable Energy Sources»), Ukraine, in comparison with other countries, has now created a fairly complete, effective in practice system of state support instruments for RES enterprises.

Therefore, in this article the issues of legal regulation of the system of alternative energy sources in Ukraine as a basis for obtaining state support for RES enterprises in the market are considered from the legal point of view. Based on the analysis of legal acts on this issue, conclusions are drawn on the problems of law enforcement of this system in Ukraine and the need to eliminate such problems through lawmaking.

Key words: alternative energy sources, RES enterprises, state support, cooperation.

Виклад основного матеріалу. Як показує сучасна ситуація у світі, вартість електроенергії щороку тільки зростатиме, тому всім споживачам електроенергії варто негайно про це замислитися: як фізичним особам – домогосподарствам, так і юридичним особам – підприємствам, що використовують у своєму виробництві великі обсяги електроенергії.

Розвиток електроенергетики на основі відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) (сонячної енергії, енергії вітру та термальних джерел) є чудовою альтернативою традиційним тепло-, гідро- та атомним електростанціям.

У багатьох зарубіжних країнах вже давно впроваджена державна підтримка населення і підприємств, які застосовують електростанції з використанням ВДЕ. І в більшій мірі це відбувається за допомогою, так званого, «зеленого» тарифу.

У загальному розумінні «зелений тариф» – це економічний і політичний механізм, призначений для залучення інвестицій у технології використання ВДЕ.

Поняття «зелений» тариф в Україні з'явилося у жовтні 1997 р., після прийняття Закону «Про електроенер-

гетику» (наразі втратив чинність). Однак перші кроки щодо його впровадження було здійснено лише у 2009 р., коли Верховна Рада прийняла поправки до Закону України «Про альтернативні джерела енергії», в якому вперше був прописаний механізм формування «зеленого» тарифу, який повинен був стимулювати приплив інвестицій в цю галузь, що, до речі, відповідає міжнародній практиці підтримки галузі [3, с. 3].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» визначено, що «зелений» тариф – це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, зокрема на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексів), з альтернативних джерел енергії (а з використанням гідроенергії – лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями) [1]. Планується, що держава братиме на себе зобов'язання купувати весь надлишок електроенергії, виробленої з ВДЕ, і переданої в загальну мережу, за дещо підвищеною ціною.

Крім «зеленого» тарифу в Україні існують ще й такі механізми стимулювання виробництва відновлюваної електроенергії як: 1) пільги в оподаткуванні; 2) пільговий режим приєднання до електричної мережі [4, с. 9]. Дані засоби державної підтримки також достатньо ефективно функціонують у поєднанні із «зеленим» тарифом.

Для того, щоб скористатися заходами стимулювання та державної підтримки, у статті 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» [1] встановлено механізм підтвердження походження електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел, шляхом видачі уповноваженим державним органом підприємству ВДЕ гарантії походження електричної енергії (система «зеленої» сертифікації).

Так, підприємства – виробники енергії на основі ВДЕ можуть підтвердити походження електроенергії, виробленої з альтернативних джерел, шляхом подання відповідного запиту до Держенергоефективності, яке за результатами розгляду такого запиту видає спеціальний підтверджувальний документ – «гарантію походження електричної енергії».

У свою чергу порядок видачі, використання та припинення дії такої гарантії визначаються Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі, використання та припинення дії гарантії походження електричної енергії для суб'єктів господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії» від 24 липня 2013 р. № 771.

Зокрема, у даній постанові розкривається і саме визначення такої гарантії. Так, під гарантією походження електричної енергії розуміється електронний документ, виданий відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» на безоплатній основі на запит виробника електричної енергії, який підтверджує, що частка або визначена кількість електричної енергії вироблена в Україні з альтернативних джерел енергії [5].

Зазначена гарантія надається виробнику електроенергії на основі ВДЕ для надання інформації кінцевим споживачам продукції, під час виготовлення якої було використано такого роду електроенергію, а також для ведення статистичної інформації.

Варто зауважити, що дана гарантія може бути видана лише для генеруючих установок, які зареєстровані у відповідному електронному реєстрі. Реєстрація таких генеруючих установок здійснюється Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України на підставі поданої підприємством ВДЕ заявки. Для здійснення реєстрації та внесення запису до відповідного реєстру, генеруюча установка ВДЕ підлягає детальній перевірці в місці її знаходження.

Повертаючись до державного стимулювання у сфері «зеленої» енергетики, варто відзначити перспективи її розвитку і сучасний стан в Україні та світі. З даного приводу науковці Гелетуха Г. А., Железна Т. А. і Праховнік А. К. зазначали, що на відновлювані джерела енергії припадає майже 23% світового виробництва електроенергії, з яких 16,6% припадає на гідроенергетику, 3,1% – на вітрову та 1,8% – на біомасу. Зокрема, Китай, США, Німеччина, Італія, Іспанія, Японія та Індія є найбільшими виробниками цієї енергії, сумарна потужність яких становить 71,5% [6].

Також достатньо актуальною з даного приводу є теза Задахайла Д. Д. про те, що виробники електроенергії згідно із «зеленим» тарифом продають електроенергію за значно вищою ціною, ніж звичайні атомні чи теплові генератори. У такому разі сучасні енергетичні ринки повинні будуватися на принципах відкритості та конкуренції. Інтеграція українських енергетичних ринків із зовнішніми ринками, купівля-продаж енергетичних продуктів та прозорий і недискримінаційний доступ третіх сторін до енергетичних інфраструктур сприятимуть активному розвитку

конкуренції у даній сфері [7].

Існування та експлуатація ВДЕ обумовлена виснаженням традиційних джерел електроенергії або ризиком розвитку таких джерел. Специфіка ВДЕ полягає в тому, що вони постійно або тимчасово присутні в навколишньому середовищі. В умовах стрімкого розвитку суспільства, яке потребує все нових і нових видів енергії, цей вид ресурсу вважається найбільш оптимальним. Окрім економії корисних копалин та запобігання можливим техногенним катастрофам, ВДЕ позитивно впливають на позицію країни на міжнародній арені, зміцнюючи економіку нашої держави. Крім того, перехід на використання ВДЕ покращить екологічну ситуацію в країні, оскільки призведе до значного скорочення викидів вуглекислого газу. Він утворюється в досить великих кількостях під час виробництва енергії на звичайних теплових, гідроелектростанціях та атомних електростанціях. Крім того, вуглекислий газ у великих кількостях небезпечний тим, що сприяє виникненню парникового ефекту, який є основним чинником виникнення глобального потепління.

Як показує європейський досвід застосування «зелених» тарифів, цей вид виробництва енергії є ефективним та безпечним. Наразі всі розвинуті країни також намагаються складати чіткі плани розвитку відновлюваної енергетики на кожен рік. Зокрема, надважливою є Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року [8].

Крім того, в Україні стратегічні основи розвитку альтернативної енергетики визначені у Енергетичній Стратегії України (далі – ЕСУ) на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р [9]. Вона передбачає реформування енергетичного сектору та реалізацію програми енергоефективності в рамках визначеного вектору розвитку.

Метою ЕСУ є задоволення енергетичних та ресурсних потреб суспільства та економіки у технічно надійний, безпечний, доцільний та економічний спосіб.

Ця стратегія пропонує механізми трансформації до 2020 року та визначає стратегічні орієнтири до 2035 року. Зокрема, передбачається, що реалізація ЕСУ відбуватиметься у три основні етапи: I етап – до 2020 року; II етап – до 2025 року; III етап – до 2035 року.

Здавалося б нормативне забезпечення використання альтернативних джерел в Україні є достатньо розвиненим, однак чи справді все це так ефективно на практиці? Дуже слушною з даного приводу є думка Генерального директора ДТЕК ВДЕ Олександра Селищева. Зокрема, він аналізує функціонування «зеленої» енергетики в Україні в умовах воєнного стану. Так, на жаль, через тимчасову втрату контролю над виробництвом електроенергії на окупованих територіях існує ризик, що держава буде змушена імпортувати надзвичайно дорого електроенергію з ЄС. У такому разі українські сонячні та вітрові електростанції, які вже зараз виробляють електроенергію дешевше за європейську, стають запорукою енергетичної безпеки України та дозволяють державі отримувати вигоду від збільшення експорту до Європи.

Для порівняння, спотова ціна на електроенергію в ЄС вже регулярно перевищує позначку 600 євро/МВт-год. Український вітровий тариф становить 88 євро/МВт-год, а сонячний тариф – 137 євро/МВт-год. Різниця вже більша, ніж у п'ять разів.

Таким чином, компанії ВДЕ можуть не тільки зміцнити енергетичну безпеку України, але й опосередковано отримувати високі доходи за рахунок експорту надлишків електроенергії в енергосистемі.

Щодо державного боргу перед ВДЕ, то з боку уряду на «Укренерго» було покладено обов'язок частину коштів, що планували направити «зеленій» генерації, спрямувати на закупівлю вугілля для державних підприємств. Це

у свою чергу демонструє як за рахунок інвесторів у ВДЕ, рятують неефективні державні компанії.

Крім того, національна комісія з питань енергетики та комунальних послуг вже два квартали поспіль не переглядає розмір «зеленого тарифу» відповідно до актуальних валютних курсів. Така ситуація є загрозовою, адже кредити для будівництва вітроелектростанцій беруться здебільшого у валюті. В результаті чого, компанії у підсумку 2022 року можуть недорахуватися 20% коштів, які держава просто не нараховує.

Таким чином, компанії отримують ще менше виплат за кожен вироблений кіловат ще й зі штучно заниженим розміром тарифу у гривневому еквіваленті, що у свою чергу може призвести до банкрутства [10]. З його думкою важко не погодитися, адже забезпечення енергетичної безпеки і збереження потужностей під час війни має бути одним із пріоритетних завдань країни, зважаючи на постійні терористичні акти Росії у вигляді ударів по критичній інфраструктурі України.

Висновок. Отже, можна підсумувати, що в Україні правове регулювання використання альтернативних джерел енергії має певні недоліки, які особливо проявляються під час їх застосування на практиці. Нормативна база у даній сфері постійно оновлюється та відповідає загальноприйнятим європейським стандартам, однак лише її мало, на державному рівні необхідно забезпечити належні механізми регулювання та контролю за діяльністю як фізичних осіб, так і підприємств ВДЕ.

Діяльність державних органів, на мою думку, має бути більш унормованою, адже якщо загальнотеоре-

тичні аспекти «зеленої» енергетики в національному законодавстві прописані добре, то натомість їх повноваження визначені нечітко, що на практиці утворює проблемні ситуації, як наприклад, ситуація, коли національна комісія з питань енергетики та комунальних послуг вже два квартали поспіль не переглядає розмір «зеленого тарифу» відповідно до актуальних валютних курсів. Такі дії у свою чергу матимуть достатньо негативні наслідки як для економіки країни, так і для її населення.

Використання альтернативних джерел енергії є ефективною міжнародною тенденцією, яку Україна не ігнорує. Про це свідчить низка міжнародних актів за участі України у даній сфері, підлаштування національного законодавства до норм і стандартів ЄС, проте практична реалізація нормативної бази залишає бажати кращого і потребує як не вдосконалення, так реформування.

Завдяки активному використанню ВЕД Україна є достатньо привабливим місцем для іноземних інвесторів для реалізації власних проєктів відновлюваної енергетики, а це у свою чергу допоможе створити нові робочі місця та значно підтримати економіку країни.

Крім того, зважаючи на сучасні реалії щодо пошкодження критичної інфраструктури України, слід звернути увагу на доставку енергоресурсів у деякі віддалені куточки країни. У такому разі альтернативна енергетика, розвинена прямо на місці (встановлена сонячна або вітряна електростанція та інші ВДЕ) будуть мати велику практичну цінність. При цьому значно підвищиться автономність населених пунктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>
2. Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів : Закон України від 06.02.1998 р. № 89/98-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Сагайдак І. С., Чорна Т. М., Авраменко Н. Л. «Зелений тариф» як механізм стимулювання відновлюваної енергетики України. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/66.pdf
4. Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні за допомогою «зеленого» тарифу. Консультативна програма IFC в Європі та Центральній Азії. 2012. 79 с. URL: <https://saee.gov.ua/documents/green-tariff.pdf>
5. Про затвердження Порядку видачі, використання та припинення дії гарантії походження електричної енергії для суб'єктів господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 771. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2013-%D0%BF#Text>
6. Гелетуха Г. А., Железна Т. А., Праховнік А. К. Аналіз енергетичних стратегій країн ЄС та світу і ролі в них відновлюваних джерел енергії. Аналітична записка БАУ. № 13. 2015. URL: <https://uabio.org/wp-content/uploads/2020/04/uabio-position-paper-13-ua.pdf>
7. Задихайло Д.Д. Екологічне господарювання в системі екологічних відносин: проблема правової інституціоналізації. *Проблеми законності*. 2016. № 135. С. 95–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_135_12
8. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. 2020. URL: <https://mepr.gov.ua/news/34424.html>
9. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>.
10. Зелена енергетика – майбутнє країни, яке знищується. ДТЕК. 2022. URL: <https://dtek.com/media-center/news/zelenaya-energetika--budushee-strany-kotoroe-nichitozhaets/>